

PREGLED UTVRDA JUŽNOG KORDUNA I RUŠEVINE CETINGRADA

Uz obronke gorskog lanca Kapele koji se, kako to Stier piše, doima poput neprekinutog lanca pa ga nazivaju Catena mundi (Lanac svijeta), a koji razdvaja Hrvatsku od Dalmacije, na prostoru istočno od Modruša smješteni su ostaci nekoliko utvrda. Idući od zapada prvi je utvrđeni grad bio Plaški. Župa se Plasi spominje u krbavskoj biskupiji još 1185., a kasnije se spominje kao Plazy. To je bila stara frankopanska utvrda smještena podalje od sadašnjeg naselja. I danas se može pronaći nešto ostataka glavne kule i okolnih zidova, iako je još prema procjeni iz 1558. bila potpuno uništena. Borbe su za nju ipak potrajale, a potpuno je napuštena 1592. U samom Plaškom postojala je četverostrana kula koje se tlocrt sačuvao u bečkom ratnom arhivu. Sazidao ju je Petar Zrinski 1663., a Stier smatra da je to zapravo bio crkveni zvonik koji je pretvoren u obrambenu kulu.

U Ličkoj Jesenici postojala je također frankopanska utvrda, ali ona je izgrađena prilično kasno jer se 1544. prvi put spominje. Ubrzo ju je zaposjela krajiška vojska, ali su je Franko-

FORTRESSES IN SOUTH KORDUN AND CETINGRAD RUINS

Quite a few fortresses are situated in the area delimited by the Velika and Mala Kapela in the south, Bosnia and Herzegovina border in the east, and Petrova gora mountain in the north. This region actually got its name of "Kordun" because of great significance it had for the defense against Turk incursions. In the southern portion of this region, there are several bigger fortresses with a number of wooden watchtowers between them. These fortifications are Plaško, Ličke Jesenice, Drežnik Grad, Tržac, Furjan and Kremen. However, the best known is the fortress called Cetin which is located near the town of Cetingrad. This fortress had been withstanding Turkish attacks for many years, but was finally abandoned and mined. Turks restored it from the scratch and even made some extensions. After the withdrawal of Turks, the fortress was used as Military Frontier barracks. After abolishment of the Military Frontier, the fortress was practically razed to the ground. This fortress is significant for the Croatian history because, on January 1, 1527, it was the venue of the parliament session during which Ferdinand I was elected Croatian king.

pani uvijek držali svojim vlasništvom. U toj je utvrdi 1588. bila posada od 40 ljudi, poslije je u njoj stanovao i krajiški časnik. Bila je to zgrada kojoj su na uglovima dozidane dvije okrugle kule, a treća je kula bila na uglu dvorišnog zida.

Najveća utvrda na sjevernim obroncima Kapele bio je Drežnik-grad koji je smješten sjeveroistočno na prolazu prema Plitvičkim jezerima. Drežnik je bio negdašnje središte istoimene župe koju je 1253. Bela III. darovao precima knezova Neli-

pića. Poslije je u vlasti Gisingovaca (njemačke plemićke obitelji znane po nasilju), zatim Babonića pa potom opet Nelipića, a od 1321. u vlasti je knezova Krčkih, budućih Frankopana. Njihov je posjed 1475. potvrdio i kralj Matija Korvin.

Carska vojska nije bila u stanju braniti Drežnik, pa je bio u vlasti Turaka od 1592. do 1788., iako ga je nakratko 1683. bio osvojio general J. J. Herberstein, zapovjednik Hrvatske krajine. Nakon oslobođenja od Turaka utvrda je bila preuređena za krajiške straže te za stanovanje časnika. Glavni joj je dio bio nepravilan četverokut s okruglom kulom, a bila je opasana zidovima sa dvije četverokutne kule. U nju se do ulaza u visini prvog kata ulazilo stubama. Već na karti karlovačkog mira iz 1700. označena je kao ruševina, ali na fotografiji iz 1871. ipak je još sasvim dobro sačuvana, no dakako sasvim pregrađena.

Utvrda Drežnik-grad sada je potpuno u ruševinama, a smještena je nad kanjonom na lijevoj obali Korane. Inače neposredno pred Drežnikom Korana naglo skreće prema istoku, da bi gotovo dvadesetak kilometara bila i granična rijeka s Bosnom i

Drežnik na crtežu M. Stiera 1660.

Prikaz utvrde Tržac na crtežu M. Stiera

Hercegovinom. Tu na desnoj obali, dakle u susjednoj državi, pokraj istoimenog sela stoji poznata utvrda Tržac koja je nekad bila u sastavu drežničke župe. Kod diobe frankopanskih imanja 1449. pripao je Tržac, zajedno s Brinjem, Jalovikom, Sokolom i Bihaćem, Bartolu Frankopan pa se već njegov sin Nikola naziva Frankopan Tržački. Toj je frankopanskoj lozi pripadao i posljednji izdanak slavne plemićke obitelji - Fran Krsto Frankopan, pogubljen 1671. u Bečkom Novom Mjestu.

Utvrda Tržac je prema crtežu Martina Stiera imala jednu okruglu kulu opasanu zidinama koje su bile učvršćene polukružnim kulama. Cijelo je naselje s crkvom okruživao drugi zid s četiri polukule.

Turci su Tržac oplijenili već 1530. a nedugo potom Lenković preporučuje kralju i caru da ga se pokuša obraniti. Stoga je knez Nikola dobio 1551. za gradove Tržac, Modruš, Mutnik i Drežnik 200 konjanika. Ipak Turci su ga zauzeli 1576. i neko ga vrijeme zadržali. Bilo je 1588. zaključeno da se utvrda poruši, ali još je 1590. bila cijela iako napuštena. Turci su utvrdu polovicom 17. st. zauzeli i

popravili što se uočava iz mira zaključenog 1625. gdje se to izričito spominje za Tržac i Drežnik jer da je to suprotno prijašnjim dogovorima. Kao i ostala frankopanska imanja i Tržac je od krajiške vojske 1685. temeljito opljačkan.

Drežnik je inače bio posljednja utvrda u nizu manjih utvrda između kojih su stajali čardaci. Taj se važan obrambeni dio Vojne krajine nekad nazivao

kordon, a francuska riječ *cordon* upravo i znači lanac pograničnih utvrda. Odatle i naziv povijesno-zemljopisne pokrajine Kordun koja leži uz rijeku Koranu, između Male i Velike Kapele na zapadu i Petrove gore na istoku. To je pretežno 250 m visok krški ravnjak, građen od vapnenaca i dolomita, a prošaran izoliranim brdima. Šume su sječom znatno smanjene, pripada najslabije razvijenim hrvatskim predjelima, a stanovnici se uglavnom bave zemljoradnjom i stočarstvom. Inače gotovo je cijeli Kordun bio za Domovinskog rata okupiran i u sastavu srpske paradržave, a oslobođen je u kolovozu 1995.

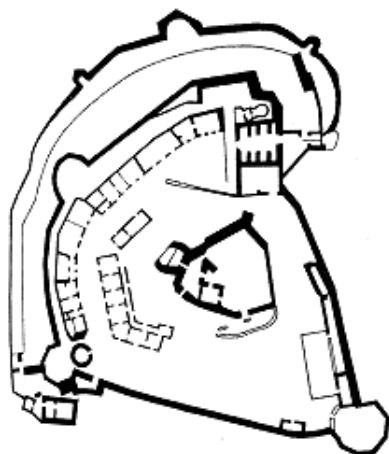

Stari crtež utvrde Furjan

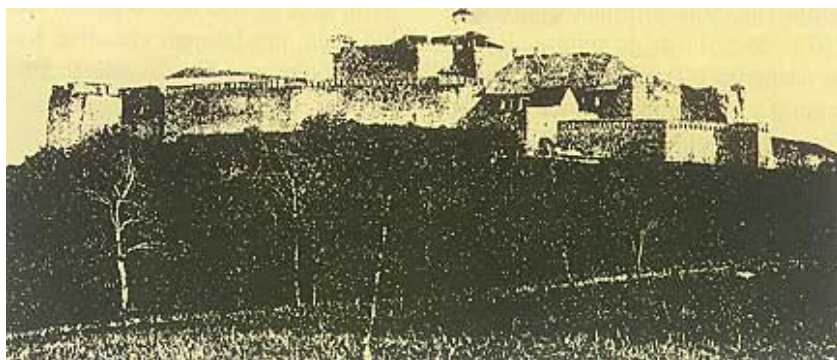
Opsada Cetina 1790.

Zbog prirode terena obrana od Turaka bila je uglavnom organizirana oko srednjovjekovnih utvrda Drežnik, Slunj, Blagaj i Cetin. Kod Slunja se 1584. vodila jedna od najvećih bitaka s Turcima. U 17. st. Kordun je pripadao Karlovačkom generalatu, a nakon reorganizacije Vojne krajine sredinom 18. st. nova su upravna sjedišta postala Rakovica i Vojnić, ali je zapovjednik Korduna znao stolovati i u Cetinu. Na području Korduna vođeni su i posljednji veliki okršaji s turskom vojskom iz Bosne 1835. kod velike Kladaše i 1845. kod Podzvizda.

Službeni tlocrt utvrde Cetin koji su izradile krajiške vlasti iza 1790.

Sjeverno od Drežnika, u blizini Furjana, leže ostaci istoimene utvrde, prozване i Sokolac. To je također bilo nekadašnje vlasništvo Frankopana i u sastavu posjeda Tržac. Utvrda je bila nepravilnoga trokutastog oblika s velikom okruglom kulom s krovom. Nešto sjevernije, a istočno od Slunja, nalaze se i ostaci Kremenograda, za koji se pretpostavlja da je možda grad plemena Ladihovića (u blizini je naselje Cvitović nekad zvano Ladihović) od kojih su ga Frankopani kupili. Utvrda i posjed su uz Frankopane imali i druge vlasnike i prije 1582. i turskog osvajanja. Turci su utvrdu popravili 1645., a oslobođena je 1699. Oblik je također nepravilnog trokuta s kulom u šiljku.

Najstarija sačuvana fotografija utvrde Cetin prije rušenja. S lijeva na desno: Lenkovičev bastion, u sredini Drendula, desno od glavnog ulaza Begova tabija

Cetingrad je danas naselje smješteno petnaestak kilometara sjeveroistočno od Slunja. Općinsko je središte s otprilike tisuću stanovnika. U blizini je utvrda Cetin, a taj je srednjovjekovni grad bio je jedno od najvećih naselja južno od Kupe. Krčki knez Ivan V. od kralja je Žigmunda dobio Cetin s klokočkim kotarom 1392., pošto je pomogao osloboditi kraljicu Mariju iz zatočeništva u Novigradu. To je omogućilo njegovu sinu Nikoli, inače prvom Frankopanu, da od kralja dobije gotovo cijelu Hrvatsku, osim baštine Kurjakovića i Nelipića, i da Frankopani postanu najmoćnija hrvatska plemićka obitelj. Ipak Cetin je neko vrijeme mijenjao vlasnike, a od 1438. je ponovno u vlasti Frankopana i nakon podjele imanja pripao je Jurju (prvom sinu najsta-

rijeg Nikolina sina Ivana) te se otad ta grana slavne obitelji naziva Cetinska. Cetinska loza vrlo brzo izumire, već 1542. smrću kneza Ivana Franje. Posjedom Cetinskih, kojem osim Cetina pripadaju Hoteš (Pazarište u Lici), Krstinja i obje Kladaše, upravljaju kneževi Slunjski. No ni slunjska loza neće biti dugovječna jer će nestati smrću kneza Franje 1572., inače slavnog junaka i bana koga su suvremenici nazivali "mač i štit ostataka Ilirije".

Godine 1536. nakratko su Cetin zauzeli Turci, potom je temeljito obnovljen, a kralj ga Rudolf preuzima 1578., da bi 1584. kao ruševina bio napušten. Frankopani su bili ugovorili s bosanskim pašom da će cetinska utvrda ostati pusta. Iako dogovor nije u cijelosti poštovan, ipak je od 1596.

Stara fotografija cetinske utvrde nakon rušenja

napuštena. Vuk je Frankopan dobio 1638. dozvolu da je minira. Borba se nastavlja i Turci ponovno zauzimaju Cetin. Otima im ga Gašpar Frankopan koji ponovno ruši ionako oštećenu utvrdu. Od 1670. Cetin je konačno turski iako ga carska vojska u više navrata opsjeda. Čak ga je vezir-paša Ećimović 1739. popravio i dodatno utvrdio. General Walisch oslobađa ga 1790., Turci ga nakratko zauzimaju 1809., a neuspješno opsjedaju 1813. i 1834.

Selu, koje je ime dobilo prema Kekić-begu, negdašnjem vlasniku. Kako je odlaskom Turaka selo trebalo izgubiti svoje tursko ime, prozvali su ga Vališselo, prema imenu osloboditelja. To je ime bilo u upotrebi sve do 1908. kada je zalaganjem župnika Matije Polića dobilo sadašnji naziv Cetingrad.

O prvobitnom izgledu utvrde Cetin nema mnogo podataka, a budući da je dugo vremena bila napuštena ili u turskim rukama nema ni tlocrta ni

kulu izgradio je Ali-paša Bosanski 1739., a glavnu kulu Drenđulu 1756. (ili 1757.) Mehmed-paša. Iz vremena oslobođenja, a i poslije, sačuvalo se ipak dosta crteža. Još 1849. podignuta je u sastavu utvrde velika vojarna. Kako je u utvrdi do 1860. stanovao vojni zapovjednik Korduna, a ona je malo potom po nalogu krajiške uprave prodana i razorena. Sačuvala se čak i fotografija iz tih posljednjih dana.

Kompjutorski prikaz ostataka utvrde Cetin

Kompjutorski prikaz tlocrta ostataka cetinske utvrde

Cetin je tradicionalno ime utvrde i naselja, a riječ je slavenskog podrijetla i označava mjesto pokriveno tamnom gustom šumom. Zna se da utvrda postoji još od 14. stoljeća. Naselje je mijenjalo ime u nekoliko navrata. Novo i veće hrvatsko naselje formirano je u obližnjem Kekić

planova kao što je to slučaj s drugim utvrdama. Zna se da je na njezinu sjeverozapadnom dijelu bio u vrijeme temeljite obnove izgrađen bastion koji je i u turskim vremenima nosio naziv Lenkovićev. Prema turskim zapisima, koji se čuvaju u Arheološkom muzeju u Zagrebu, Hergarsku

Nije stoga čudno da je Cetin izgledao sasvim drukčije od ostalih naših utvrda i zamkova. Nema tu nikakvih okruglih kula i polukula, na njihovim su mjestima poligonalni bastioni, oni koji se grade u 16. stoljeću i kojima su bili skloni turski graditelji. Ti bastioni, Turci ih nazivaju tabije, ipak su vjerojatno sagrađeni na mjestima starih dijelova utvrde, kao što je i glavna kula Drenđula samo pregrađivana i nadograđivana srednjovjekovna branič-kula. To se vrlo lako moglo uočiti nakon rušenja kada su otpali prigradeni dijelovi i izronila njezina jezgra.

Cetin se postupno pretvorio u tursku tvrđavu, a potom u krajišku vojarnu. Sve su tabije imale svoje posebne nazive. Kod ulaza na sjeveroistoku bila je Begova tabija, na jugu Nebojša, na zapadu kod tzv. ciganskih vrata Hergarska, a na sjeverozapadu Lenkovićeva tabija. Pred glavnim je ulazom bila mošeja, oko Drenđule bile su kuće stanovnika, kroz ciganska se vrata ulazilo u predvorje, a između Hergarske tabije i Nebojše bio je pašin stan. To se dobro vidi na slici opsade i zauzimanja utvrde iz 1770. te na službenom planu krajiških vlasti napravljenom nakon osvajanja, a prije pretvaranja u krajišku vojarnu. Na fotografiji iz 1866. snimljena je cijela utvrda sa sjevera pa je s lijeva na desno smješten Lenkovićev bastion, u sredini je Drenđula s drvenim čardacima, a pred njom stoji gradski zid s kruništem te desno ulaz s pokretnim mostom i Begova tabija.

Ostaci usamljene kule

Pomalo je neobična sudbina utvrde Cetin. Osim prvobitne izgradnje, o kojoj uostalom nema nikakvih pisanih tragova, činjenica da su tu veliku i značajnu utvrdu Turci gradili i popravljali, a s naše su je strane sustavno i temeljito uništavali. To je bilo potpuno u skladu s raširenom strategijom da se napuštene utvrde razruše kako ne bi poslužile neprijatelju. I kada je cetinska utvrda konačno oslobođena, radikalnim je pretvaranjem u vojarnu opet devastirana. A odluka da se na dražbi proda i razruši te iskoristi kao građevni materijal bila je također u skladu s raširenom praksom vojnih vlasti. Slično je učinjeno i u Ugarskoj nakon 1848. kada su praktički srušene sve utvrde kako ne bi, u slučaju nemira, mogle poslužiti kao skrovište pobunjenicima. Zna se da je seljak koji je utvrdu kupio najviše zaradio na zatečenoj drvenoj građi, a da je kameni materijal tek djelomično iskorišten, no i on je u međuvremenu raznesen. Ono što ovu utvrdu čini pomalo mit-skom u hrvatskoj povijesti, i ono po čemu je svima poznata, jest činjenica da je u njoj, ili u njezinoj blizini, 1. siječnja 1527. za hrvatskog kralja izabran nadvojvoda Ferdinand iz dinastije Habsburgovaca, koja je potom

vladala Hrvatskom gotovo četiri stoljeća - do 1918.

Nedavno smo posjetili Cetingrad i obližnju utvrdu Cetin. Zamijetili smo da iako Cetin svoju nesumnjivu slavu duguje činjenici da je bio na raskršću putova, to danas zaista više nije slučaj. Tim je prostorom još za narodnih vladara polazila cesta koja je povezivala Slavonsku i Dalmatinsku Hrvatsku, u srednjem vijeku prolazila je također cesta iz slovenskih krajeva prema Bosni, a ta se cesta kod obližnjeg Klokoča križala s cestom koja spaja Senj i Modruš s Karlovcem i Siskom. Zato se na ovom mjestu i razvio velik srednjovjekovni grad i važno trgovište. Danas je to mjesto na lokalnoj prometnici u blizini granice s Bosnom i Hercegovinom pomalo po strani od svih zbivanja. Za posjeta upali smo mjestimice u vrlo gustu maglu, iako je u blizini Slunja i rijeke Korane uopće nije bilo. U gustu su maglu bile zavijene i ruševine stare cetinske utvrde, što je dijelom pojačalo njezinu tajanstvenost, ali i uvelike ometalo fotografiranje. Glavni je sačuvani ostatak utvrde vjerojatno dio središnje kule Drendule, iako to ne bismo mogli točno ustvrditi ni da je bio sunčan

dan i dobra vidljivost. To mogu otkriti tek najavljena arheološka istraživanja i izrada dokumentacije za zaštitu vrijedne povijesne utvrde. Tko zna, možda je upravo u tom relativno sačuvanom dijelu bio najprije franjevački samostan u kojem je održan Cetinski sabor? U nedostatku bilo kakvih preciznih podataka preostalo je jedino nagađanje.

Naselje Cetingrad bilo je gotovo potpuno razrušeno tijekom okupacije. Danas je obnova završena i ne mogu se otkriti nikakvi tragovi minulog rata. U središtu su mjesta izgrađene i zgrade s ambulantom, općinom i ostalim javnim službama. Obnovljena je i crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, najveća sakralna građevina u Slunjskom dekanatu koja je bila spaljena, a potom minirana i svedena na veliku hrpu građevinskog otpada. Crkva je bila izgrađena 1891.

Župna crkva u Cetingradu nakon obnove

na mjestu kapelice u nekadašnjem Vališselu, jer je broj stanovnika od početnih 350 bio narastao na 3500. Bila je to, a i sada je, trobrodna građevina, s transeptom i peterokutnim svetištem, sa zvonikom koji se uzdiže nad zapadnim pročeljem koje je bilo i ostalo klasicističko te vrlo jednostavno.

Branko Nadilo